

A 08.00.02
Վ-30

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ՆԱՐԵՎ ՍՈՒՐԵՆԻ

**ԳԻՏԱՏԵՆՆԻԿԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ**

**Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և
կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2009

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Հայաստանի պետական ազգա-
րային համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝ տնտեսագիտության թեկնածու,
դոցենտ ԿՈՐՅՈՒՆ ԱՇՈՏԻ
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ տնտեսագիտության դոկտոր
ՅԵՆՐԻԿ ՄԿՐՏՉԻ
ՄԱՍԻԿՈՆՅԱՆ

Առաջատար կազմակերպություն՝ տնտեսագիտության թեկնածու
ԱՐԹՈՒՐ ՍԵՐԳԵՅԻ
ԾՊՆԵՑՅԱՆ

Առաջատար կազմակերպություն՝ ՀՀ ԳԱԱ Մ. ԲՈԹԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ատենախոսության հրապարակային պաշտպանությունը կայանալու է 2009
թվականի դեկտեմբերի 18-ին, ժամը 16 00-ին՝ Հայաստանի պետական ազգա-
րային համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի թիվ 002 Մասնագիտական խորհրդի
նիստում:

Հասցեն՝ 0009, Երևան, Տերյան փող., 74.

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայաստանի պետական ազգա-
րային համալսարանի գիտական գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2009 թվականի նոյեմբերի 17-ին

Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար, դոցենտ

Kotaj

Ա. Գ. ՄԱՍԱԿՈՆՅԱՆ

4798-2009

ԱՇՆԱՍԱԿԱՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Հայաստանի Հանրապետությունում՝
1991թ. անկախության ձեռք բերումից հետո, տեղի ունեցան տնտեսական և քաղա-
քական փոփոխություններ, որոնք ենթակառուցվածքների փլուզման պատճառ հան-
դիսացան: Այսօր տեղեկատվական հարաշարժ հոսքերն անհրաժեշտ են ազգարային
հատվածի վերականգնման և դիվերսիֆիկացման գործընթացների ապահովման
համար: Տեղեկատվական միասնական համակարգերն անհրաժեշտ են ոչ միայն գյու-
ղացիական տնտեսություններին և մասնավոր ընկերություններին, այլ նաև տեղական
ինքնակառավարման մարմիններին՝ աշխատանքի արդյունավետության բարձ-
րացման և համայնքների զարգացման համար:

Ինտենսիվացման և բարձրարժեք գյուղատնտեսության ընդլայնման նպատակով
գյուղացիական տնտեսություններին ուղղված բոլոր նախաձեռնությունները կլինեն
ոչ լիարժեք, եթե նրանք չապահովվեն սպառման շուկաների մասին դիմամիկ տեղե-
կատվությամբ: Ոչ բավարար տեղեկատվական հոսքերը կարող են իրենց ազդեցու-
թյունն ունենալ արտադրության, վերամշակման և մարքեթինգի վրա: Ոչ լիարժեք տե-
ղեկատվությունը հանգեցնում է անբավարար պահանջարկ վայելող տեսականու ար-
տադրությանը, հնացած տեխնոլոգիաների կիրառմանը, ոչ արդյունավետ ոռոգմանն
ու կառավարման եղանակներին, ինչպես նաև հետքերքահավաքային անարդյունա-
վետ կառավարմանը, որոնք բոլորը միասին նպաստում են ցածր արտադրողականու-
թյանը, վատ որակին և արտադրության բարձր արժեքին:

Ներկայումս հանրապետության գյուղատնտեսական արտադրությունը գիտու-
թյան աջակցության խիստ կարիքն ունի: Գիտության նվաճումները ժամանակին չեն
իրագործվում արտադրության մեջ, համատարած կերպով չեն կիրառվում ագրոտեխ-
նիկայի և անասնաբուժության կանոնները, ըստ հանրապետության մարզերի և գյու-
ղատնտեսական գոտիների չեն կանոնակարգվում տեխնոլոգիաների ու տեխնիկայի
օգտագործման հարցերը, լավագույն ձևով չեն տարվում սերմնաբուժության և տոհ-
մաբուժության հետ կապված աշխատանքները, և այդ բոլորին ավելացրած՝ անբավա-
րար են օգտագործվում արտադրության ներուժային հնարավորությունները, և թույլ է
կառույցների միջև համագործակցությունը և տեղեկատվության փոխանակումը:

Վերոնշյալ հանգամանքներով էլ պայմանավորված է ուսումնասիրվող թեմայի
արդիականությունը և հրատապությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակն է՝
ուսումնասիրել տեղեկատվության դերն ու նշանակությունը գյուղատնտեսության
ուլորտում, բացահայտել տեղեկատվության դերը նորամուծությունների խթանման
գործում, մշակել բազմաբնույթ տվյալների փոխանակման ցանցային համակարգի

նախագիծ, ուսումնասիրել տեղեկատվական հոսքերի ազդեցության մակարդակը արտադրության արդյունավետության վրա: Տեղեկատվական ենթակառուցվածքների զարգացման հետազոտությունները դիտարկվում են երկու տեսանկյունից. առաջինը՝ տեղեկատվություն, որն անհրաժեշտ է մասնավոր հատվածի մրցունակության բարձրացման համար և երկրորդ՝ տեղեկատվություն, որն անհրաժեշտ է պետական և ոչ պետական մարմիններին իրականացվող բազմաբնույթ ծրագրերի արդյունավետության համար:

Ատենախոսության շրջանակներում նպատակադրված խնդիրներն են՝

- ուսումնասիրել տեղեկատվության կիրառության սահմանները գյուղատնտեսության ոլորտում, բացահայտել ժամանակակից գյուղատնտեսության մրցունակության համար անհրաժեշտ տեղեկատվական նախապայմանները,
- հետազոտել գիտատեխնիկական համագործակցության անհրաժեշտությանը վերաբերող հիմնահարցեր,
- բացահայտել տեղեկատվության դերն ու նշանակությունը նորամուծությունների ներդրման գործում, ուսումնասիրել միջազգային փորձը, դրա տեղայնացման հնարավորությունները ԳՀ-ում,
- ուսումնասիրել իրականացված գիտատեխնիկական տեղեկատվական ծրագրերի ազդեցությունը արտադրության արդյունավետության վրա,
- հետազոտել համաշխարհային ագրոֆորիդատվական ծառայությունների մատուցման սկզբունքները և կազմակերպական ձևաչափերը,
- ուսումնասիրել ԳՀ գյուղատնտեսության ոլորտի հիմնական կառույցների տեղեկատվական հիմնախնդիրները,
- իրականացված ուսումնասիրությունների վերլուծությամբ սահմանել գյուղացիական տնտեսությունների տեղեկատվական բնույթի առաջնահերթ պահանջները,
- մշակել առաջարկություն ԳՀ գյուղատնտեսության ոլորտում համագործակցության նոր ձևաչափի կազմակերպական սկզբունքների վերաբերյալ,
- մշակել ԳՀ գյուղատնտեսական հիմնական կառույցների միջև տեղեկատվական համագործակցության մոդել, զննհատել դրա հնարավոր ազդեցությունը շահառուների գործունեության վրա:
- հետազոտել տեղեկատվական գործընթացների արդյունավետությունը գյուղատնտեսության ոլորտում՝ ԳԱՄԿ-ի օրինակով,
- մշակել ԳՀ-ում կիրառելի տեղեկատվական ապահովման հայեցակարգ, իրականացնել դրա իրագործման հնարավորությունների զննհատում:

Հետազոտության օբյեկտը և առաջնահերթ: Տվյալ հետազոտության օբյեկտ են հանդիսացել ԳՀ գյուղատնտեսության տեղեկատվական համակարգը և դրա շահառուները՝ տեղեկատվության մատակարարման ուղղությամբ գործունեություն իրականացնող կառույցները և նրանց գործունեության ազդեցության ոլորտները: Հետազոտության առարկա են հանդիսացել տեղեկատվական ապահովման արդյունավետության բարձրացման և հիմնախնդիրների լուծման ուղիների մշակումը:

Հետազոտության տեսական, տեղեկատվական և տեսամեթոդական հիմքերը: Հետազոտության համար որպես տեսական և տեսամեթոդական հիմք են հանդիսացել տեղեկատվության դերի և նշանակության, դրա զարգացման և կիրառման սահմանների, ցանցային համագործակցության և Ինտերնետային մարքեթինգի, պարենային ապահովման տեղեկատվության, գյուղացիական տնտեսությունների և արտահանողների տեղեկատվական առաջնային կարիքների զննհատման, համայնքային տիպաբանությունների վերաբերյալ Հայաստանում և արտերկրում իրականացված բազմաթիվ հետազոտություններն ու ուսումնասիրությունները:

Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են մաթեմատիկավիճակագրական մոդելներ, կիրառվել է համապատասխան համակարգչային ծրագրային ապահովման սպասարկման փաթեթ:

Տեղեկատվության աղբյուր են հանդիսացել ԳՀ գյուղատնտեսության նախարարության, ԳՀ տարածքային կառավարման նախարարության, ԳՀ ազգային վիճակագրական ծառայության, Հայաստանի պետական ազրարային համալսարանի, Համաշխարհային բանկի, Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության, Հազարամյակի մարտահրավերներ հիմնադրամի, Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի, ԳՀ-ում և արտերկրում գործող մի շարք պետական և ոչ պետական կառույցների տրամադրած տեղեկատվությունները:

Աշխատանքի հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորույթը: Աշխատանքի հիմնական գիտական նորույթը կայանում է հետևյալում.

- հիմնավորվել է գյուղատնտեսության ոլորտում համագործակցության նոր կազմակերպական ձևաչափի մոտեցման անհրաժեշտությունը՝ հիմնված եռակողմ համագործակցության սկզբունքի վրա: Գյուղ. մթերքների արտադրության, մարքեթինգի և գիտահետազոտական աշխատանքների ինտեգրումը կնպաստի շուկայի պահանջներին համապատասխան, գիտականորեն հիմնավորված արտադրության վարմանը,
- տեղեկատվական հիմնախնդիրների ախտորոշիչ ուսումնասիրության հիման վրա բացահայտվել են գյուղատնտեսության ոլորտի հիմնական կառույցների և գյուղա-

ցիական տնտեսությունների համար առավել նշանակություն ունեցող տեղեկատվական առաջնահերթությունները,

- գնահատվել է Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի տեղեկատվական ծառայությունների ազդեցության չափը մարզի հիմնական մշակաբույսերի բերքատվության վրա, կատարվել են արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված համապատասխան առաջարկություններ,
- մշակվել է տեղեկատվական համագործակցության ցանցային մոդել՝ ուղղված գիտատեխնիկական տեղեկատվության հասանելիության բարձրացմանը:

Ատենախոսության արդյունքների գործնական նշանակությունը և կիրառումը:

Իրականացված հետազոտություններն ու ուսումնասիրությունները թույլ կտան բացահայտելու տեղեկատվության դերն ու նշանակությունը ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում հիմնախնդիրների հաղթահարման գործում: Աշխատությունը կիրառական նշանակություն կարող է ունենալ արտադրող, վերամշակող և արտահանող կազմակերպությունների համար, որոնց գործունեությունը ծավալվում է շուկայական զարգացումներին համապատասխան: Աշխատությունը կարող է կիրառական նշանակություն ունենալ գյուղատնտեսության աջակցմամբ զբաղվող պետական և ոչ պետական կազմակերպությունների, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, գյուղացիական տնտեսությունների, այլ շահագրգիռ հետազոտողների համար:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Հետազոտության հիմնական դրույթները քննարկվել են Հայաստանի պետական ագրարային համալսարանի ԱԱՀ էկոնոմիկայի ամբիոնի, Ագրոբիզնեսի և շուկայաբանության ու Տնտեսագիտական ֆակուլտետների ամբիոնների համատեղ նիստում: Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են չորս գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է առաջաբանից, երեք գլուխներից՝ 10 ենթագլուխներով, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Աշխատանքի ծավալը՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը, կազմում է 179 էջ, ունի 24 գծապատկեր և 11 աղյուսակ:

ԱՏԵՆԱՒՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջաբանում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել են հետազոտության նպատակը, օբյեկտը, հետազոտության տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, բացահայտվել է գիտական նորույթն ու հետազոտության կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ «Գիտատեխնիկական տեղեկատվության դերը, կառուցումը և կիրառության սահմանները» գլխում ուսումնասիրվել են ՀՀ առկա գյուղատնտեսական տեղեկատվություն տրամադրող կառույցները և նրանց գործունեության արդյունքները, հետազոտվել միջազգային փորձն ու զարգացումները, Ինտերնետային տեխնոլոգիաների կիրառման հնարավորությունները գյուղատնտեսությունում, բացահայտվել տեղեկատվության դերը նորամուծությունների ներդրման գործում, հիմնավորվել գիտատեխնիկական տեղեկատվության դերն ու նշանակությունը արտադրության արդյունավետության գործում:

Վերջին տասնհինգ տարիների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը՝ միջազգային մի շարք կազմակերպությունների աջակցությամբ, իրականացրել է բազմաթիվ միջոցառումներ և մշակել ծրագրեր՝ նպատակաուղղված գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացմանը: Մի շարք կառույցներ իրականացրել են ծրագրեր, որոնք էապես ազդեցություն են ունեցել գյուղատնտեսության ու գյուղի զարգացման վրա: Սակայն տեղեկատվական թերզարգացած ենթակառուցվածքները, տեղեկատվական և հաղորդակցային միջոցները, ինչպես նաև, այդ ամենը տնօրինող և կառավարող անձնակազմի մասնագիտական որակավորումը գտնվում է անբավարար հիմքերի վրա, հետևաբար՝ դժվարացնում տեղեկատվության փոխանակման արդյունավետությունը: Շատ հաճախ լավագույն արդյունքներ ապահովելու համար պետք է ենթակարծեք տեխնոլոգիաներ, այլ անհրաժեշտ է առկա տեխնոլոգիաների ճիշտ և արդյունավետ կառավարում: Վերջին տասնամյակում ՀՀ-ում իրականացված բազմաթիվ ծրագրեր, ունենալով տարբեր ենթանպատակներ, իրականացնողներ և շահառուներ կրել են մեկ առաքելություն, այն է՝ նպաստել ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի գիտական տեղեկացվածության դերի բարձրացմանը: Սակայն շատ հաճախ միջազգային դրամաշնորհների ֆինանսավորմամբ իրականացվող ծրագրերը՝ իրենց դրական ազդեցության հետ մեկտեղ, չեն ունենում շարունակություն: Այդ պատճառով ատենախոսության մեջ կարևորվել է տեղեկատվական ենթակառուցվածքների զարգացումը, որը կնպաստի շարունակական համագործակցությանը:

Աշխատությունում հիմնավորվել է արդի տեղեկատվության կարևորությունը շուկայական տնտեսության պայմաններում մրցունակության պահպանման գործում: Արտադրողին, մեծածախ և մանրածախ առևտրով զբաղվողներին անհրաժեշտ է տեղեկատվություն մրցակիցների, մատակարարների, սպառողների, տնտեսական և քաղաքական զարգացումների մասին ոչ միայն իր երկրում, այլև ամբողջ աշխարհում, եթե տնտեսավարող սուբյեկտը առնչվում է արտահանման կամ ներկրման հետ: Արդյունավետ մրցակցության համար ոչ պակաս կարևոր է տեղեկացված լինել գիտական զարգացման միտումներին և նորամուծություններին, հնարավորություն ունենալ կիր-

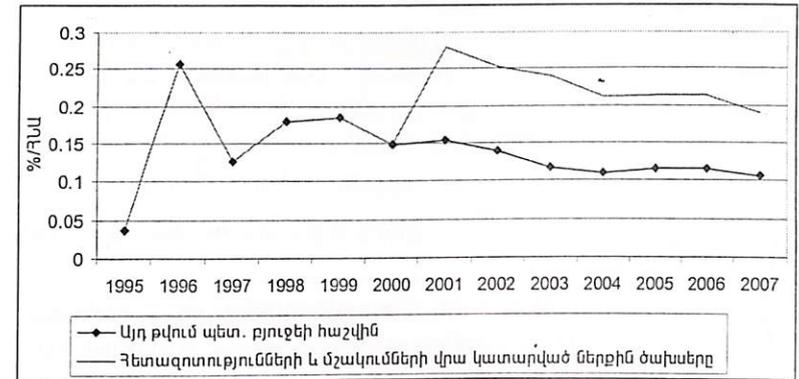
րառել տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, կատարել փորձի և գիտական տեղեկատվության փոխանակում: Արդյունավետ տեղեկատվությունը տալիս է գնահատական և ուշադրություն է հրավիրում, զարգացնում և խթանում է, հիմնավորում կասկածները, ներկայացնում առկա այլընտրանքները և օգնում ընտրել նրանցից լավագույնը և ամենից կարևորը, թերևս, տեղեկատվության ներգործիչ հատկությունն է անձանց վրա և նրանց կողմից որոշումներ ընդունելու խթան հանդիսանալը:

Առենախոսությունում կարևորվում է արդի տեղեկատվական դարաշրջանում Ինտերնետային տեխնոլոգիաների հասանելիության բարելավումը և մասնագիտական հմտությունների կատարելագործումը: Ինտերնետային տեխնոլոգիաների արդյունավետ կիրառումը հնարավորություն կտա ապահովելու տեղական և միջազգային կառույցների միջև ինտեգրացիայի բարձր մակարդակ և կխթանի համագործակցությունը: Աշխատությունում նորանուծությունը դիտարկվում է, որպես գիտելիքի ստեղծման կամ նորովի կիրառման գործընթաց, որի արդյունքում ստեղծվում են սոցիալական և տնտեսական կապիտալներ: Այն մի գործընթաց է, որի արդյունքում կազմակերպությունները կատարելագործում և կիրառում են բարիքների ու ծառայությունների իրագործման ուղիներ, որոնք նոր են իրենց համար: ՀՀ գյուղատնտեսության մեջ, մեր կարծիքով, նորանուծությունների կիրառումը և նպատակահարմարությունը հնարավոր է հետևյալ ուղղություններով.

1. Օրգանական հավաստագրված պտղի և բանջարեղենի արտադրություն և արտահանում:
2. Նոր տեսակավորման և փաթեթավորման տեխնոլոգիաների կիրառում:
3. Ոչ ավանդական մշակաբույսերի արտադրություն (բրոկոլի, ծնեբեկ, ցուկկինի, մի շարք հատապտուղներ):
4. Գյուղ. նախարարության գիտական կենտրոնների մշակած բուսաբուծական և անասնաբուծական նոր տեխնոլոգիաների արդյունավետ կիրառում, որոնք հնարավորություն կտան ավելի լիարժեքորեն ինտեգրվել համաշխարհային գյուղատնտեսական համակարգին:
5. Թարմ և պահածոյացված ավանդական պտուղ-բանջարեղենի, ինչպես նաև՝ հայկական պանրի նոր, խորշային շուկաների հայտնաբերում:

Նորանուծական գյուղատնտեսության կիրառումը հնարավոր է պետություն-խորհրդատվություն-գյուղացիական տնտեսություն կապերի ամրապնդմամբ և արտադրողների, վերամշակողների ու սպառողների գիտելիքների և տեղեկացվածության բարձրացմամբ:

Նորանուծական համակարգը հանդիսանում է այն կարևոր հիմնասյունը, որով մեծապես պայմանավորված է տնտեսության գիտելիքայնության մակարդակը: Ըստ Համաշխարհային բանկի մեթոդաբանության՝ երկրի գիտատեխնիկական համակարգի, գիտության և տնտեսության կապի արդյունավետությունը բնութագրում են երկրի տնտեսական և ինստիտուցիոնալ ռեժիմը, կրթության և հմտությունների մակարդակը, նորանուծական կամ նորաստեղծական համակարգը և երկրի տեղեկատվական և հեռահաղորդակցային ենթակառուցվածքը: Ըստ գիտելիքային տնտեսության դասակարգման՝ Հայաստանի Հանրապետությունը զբաղեցնում է 61-րդ տեղը համաշխարհային երկրների շարքում, որն, անշուշտ, արտացոլում է գիտություն-տնտեսություն թույլ կապը և տնտեսությունում գիտական նվաճումների ոչ արդյունավետ կիրառումը: ՀՆԱ-ի նկատմամբ գիտահետազոտական աշխատանքների ծախսերի հարաբերությունը վկայում է տվյալ պետության գիտելիքայնության մակարդակի մասին: Արևմտյան փորձագետների կարծիքով գիտահետազոտական ծախսերի մակարդակը ՀՆԱ-ի նկատմամբ չպետք է ցածր լինի 3%-ից՝ անկախ դրանց մասին արդյունավետության մակարդակից: Որպես երկրի տնտեսական անվտանգության ցուցանիշ՝ դրա շենային սահմանն է համարվում 2%-ը:

Գծապատկեր 1: Հետազոտությունների և մշակումների վրա կատարված ներքին ծախսերի հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ

*Գծապատկերը կազմված է մեր կողմից, աղբյուր՝ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2001-2008

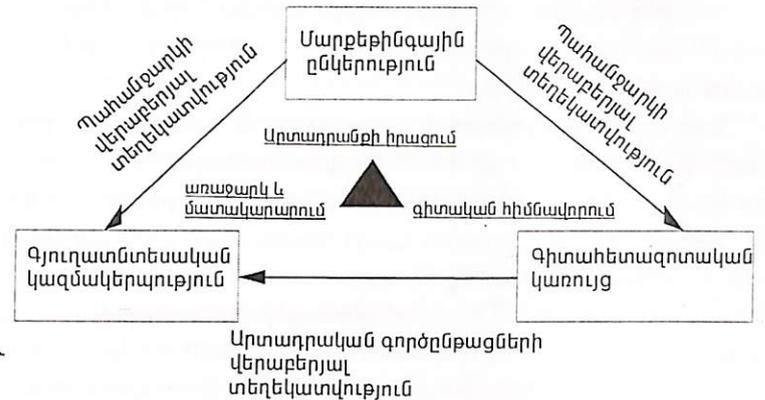
Գծապատկեր 1-ից երևում է, որ չնայած գիտահետազոտական ծախսերի հարաբերությունը ՀՆԱ-ին ունեցել է աճի միտում 1995թ հետ համեմատած, (1995թ 0.04%-ի դիմաց 2007թ. կազմել են 0.19%) սակայն դրանց ծավալը զգալիորեն հետ է մնում զարգացած և զարգացող շատ երկրներից: Եթե արևմտյան տնտեսագետների կողմից

ՀՆԱ-ի մեջ 2%-ը համարվում է գիտահետազոտական աշխատանքների վրա կատարված ծախսումների նվազագույն սահմանային ցուցանիշ, ապա ՀՀ-ում այդ ցուցանիշը տասն անգամ ցածր է, իսկ եթե հաշվի առնենք միայն բյուջետային հատկացումները՝ քսան անգամ ցածր (2007թ. գիտահետազոտական ներքին ծախսերի ընդհանուր արժեքը պետ. բյուջեից կազմել է ՀՆԱ-ի 0.1%-ը, կամ 3,341 մլն դրամ):

Ենթակառուցվածքների զարգացման և ինտենսիվ համագործակցության ժամանակակից մոդելների ներդրումը՝ որպես նորամուծական գործընթացի կիրառում, սպառողական պահանջարկին ժամանակին արձագանքման միջոցով կհանգեցնի շուկաների ինքնակարգավորմանը: Մասնավորապես մեր կողմից առաջարկվող համագործակցության մոդելը հիմնված է եռակողմ համագործակցության սկզբունքի վրա, որտեղ գյուղացիական կազմակերպությունը, մարքեթինգային ընկերությունը և գիտահետազոտական կառույցը պայմանագրային հիմունքներով համագործակցում են: Մեր գնահատմամբ նմանատիպ մոդելների կիրառությունը առավել նպատակահարմար է ՀՀ գյուղատնտեսությունում, քանի որ այս համակարգը փոխադարձ շահագրգռություն է ապահովում մասնակիցների միջև և հանգեցնում համատեղ արդյունավետության և շահույթների արդարացի բաժանման: Այս ձևաչափով մասնակիցները (հետազոտողը կամ հետազոտական ինստիտուտը, մարքեթինգային գործունեություն իրականացնող ընկերությունը, գյուղացիական տնտեսությունը կամ գյուղացիական կազմակերպությունը) կներգրավվեն համատեղ ռիսկերի և եկամուտների բաժանման, պայմանագրերի, համատեղ սեփականության գործընթացներում, որը կբացառի շահույթի յուրացումը մեկ մասնակցի կողմից: Այս ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների նպատակն է երաշխավորել նորամուծությունների, զարգացումների համապատասխանությունը շուկային և դրա ազդակներին:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Գիտատեխնիկական տեղեկատվական համակարգի հիմնախնդիրները ՀՀ գյուղատնտեսությունում» գլխում ուսումնասիրման են ենթարկվել միջազգային տեղեկատվախորհրդատվական ծառայությունների ձևավորման սկզբունքները: Ուսումնասիրվել է պետության դերը երկրի տեղեկատվախորհրդատվական համակարգի զարգացման գործում: Խորհրդատվական կոոպերատիվը դիտարկվել է, որպես ՀՀ գյուղացիական տնտեսությունների տեղեկացվածության բարձրացման հնարավոր տարբերակ: Վերլուծության է ենթարկվել ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում տեղեկատվական ծառայություններ մատուցող հիմնական կառույցների տեղեկատվական գործունեությունը, տեխնիկական զինվածությունը, առկա հիմնախնդիրները: Ուսումնասիրված կառույցների տեխնիկական զինվածությունը հիմնականում գնահատվել է բավարար: Տարբերությունը ավելի զգալի է պետական և

ոչ պետական կառույցների տեխնիկական միջոցները համեմատելիս: Կառույցների տեղեկատվության աղբյուրները ուսումնասիրելիս պարզվել է, որ հեռուստատեսությունը, թերթերը, ռադիո հաղորդումները առավել քիչ կիրառելի են, քանի որ խորապես չեն անդրադառնում գյուղատնտեսությանը վերաբերող հիմնախնդիրներին: Ամենամեծ կիրառությունն ունեն սեփական հետազոտությունները գյուղացիական տնտեսություններից, էլեկտրոնային փոստը, Ինտերնետային վեբ կայքերը, կոնֆերանսները, էլեկտրոնային և գյուղատնտեսական մասնագիտացած թերթերը:

Գծապատկեր 2: ՀՀ-ում եռակողմ համագործակցության ձևաչափը
 *Գծապատկերը կազմված մեր կողմից իրականացված հետազոտությունների հիման վրա

Տեղեկատվության տրամադրման մեթոդներից առավել կիրառելի են դեմ առ դեմ հանդիպումները, խորհրդատվություն տրամադրող մասնագետների այցերը և փորձացուցադրական ծրագրերը, քան այնպիսի միջոցներ, ինչպիսիք են էլեկտրոնային փոստը, կայքերը, տպագրված գրականությունը կամ թերթերը:

Տեղեկատվական ծառայությունները շահառուներին հիմնականում տրամադրվում են անվճար կամ ցածր գնով, որն ըստ կառույցների ներկայացուցիչների, ծածկում է միայն ինքնարժեքը: Կառույցների ներկայացուցիչների մոտ պարզաբանվել է, թե որո՞նք են առկա տեղեկատվական հիմնախնդիրները ՀՀ գյուղատնտեսությունում, ի՞նչ բնույթի տեղեկատվության կարիք կա, և ո՞ր կազմակերպությանն են իրենք տեսնում, որպես տեղեկատվական բացը լրացնող: Համախմբելով պատասխանները՝ երկու հիմնական տեղեկատվական բացեր են արձանագրվել:

- շուկայական տեղեկատվական համակարգը. թերի վիճակագրությունը ազգային բնամթերքների վերաբերյալ, ինչպես նաև միջազգային շուկաների մասին անբավարար տեղեկատվությունը
- տեղեկատվության ժամանակին հասանելիությունը, որը հիմնականում վերաբերում է միջազգային դոնորների կողմից սահմանված ժամանակացույցերին:

Կառույցների տեղեկատվական ծառայությունները ուսումնասիրելիս պարզ է դառնում, որ մեծ մասը մասնագիտացած է նոր տեխնոլոգիաների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրման մեջ, ինչպես նաև, հարցմանը մասնակից կառույցների կեսը ներկայացնում են որակյալ ներկայացվող պահանջները վերաբերյալ տեղեկատվություն և վեց կազմակերպություն տրամադրում է տեղեկատվություն օրենքների և կարգավորումների վերաբերյալ:

Ըստ հարցմանը մասնակցած կառույցների դասակարգման՝ 33 գյուղատնտեսությունում ամենակարևոր դերն ունի Գյուղատնտեսության նախարարությունը, որի դերը մեծ է գյուղատնտեսության զարգացման գործում, հաջորդիվ՝ ըստ դասակարգման, ԳԱՄԿ-երն են, որոնք, որպես գյուղատնտեսության խորհրդատվական համակարգի կարևորագույն բաղադրիչ՝ մեծապես կարող են նպաստել 33 գյուղատնտեսության ոլորտի խորհրդատվական և տեղեկատվական համակարգի զարգացմանն ու կատարելագործմանը: 12%-ը կարևորում է 3ՊԱԳ-ի և ԶԱՐԴ-ի (Ագրոբիզնեսի և գյուղի զարգացման կենտրոն) դերակատարությունը գյուղատնտեսության զարգացման գործում, որին հետևում են ԳԱՅԿ-ը (7%) և ԳԱՖ-ը (7%):

Այսօր գյուղացիական տնտեսությունները կարելի է պայմանականորեն բաժանել երկու մասի: Առաջին խումբը հիմնականում բնամթերային են և չեն ձգտում վճարել տեղեկատվության համար: Մյուս խումբը, ձգտելով գիտակամորեն հիմնավորել արտադրական գործընթացները, կարևորում է տեղեկատվության դերն ու նշանակությունը արտադրության գործընթացում և պատրաստ է վճարել դրա համար: Հիմք ընդունելով «Ջրից դեպի շուկա» ծրագրի կողմից արված հարցման արդյունքները՝ մեր կողմից կատարվել է վերլուծություն՝ պարզաբանելու համար հարցվողների կողմից տեղեկատվության ստացման նախընտրելի աղբյուրը և առավելագույն վճարման պատրաստակամությունը:

Հիմնվելով Տավուշի, Արմավիրի, Արարատի մարզերի և Երևանի 205 հարցվողների կողմից արձանագրված պատասխանների վրա, որոնց թվում ընդգրկված են ֆերմերներ, կոպերատիվի ներկայացուցիչներ, վերամշակողներ, հետերքահավաքյա կազմակերպիչ, մեծածախ և մանրա-ծախ առևտրով զբաղվողներ, արտահանողներ՝ ունենում ենք հետևյալ պատկերը: Գնահատելով տեղեկատվության առկա աղբյուրների արդյունավետությունը՝ պարզ է դառնում, որ գյուղատնտեսության ոլորտի տնտես-

սավարող սուբյեկտները հիմնականում օգտվում են հետևյալ միջոցներից՝ հեռուստատեսություն, բերանացի փոխանցվող տեղեկատվություն, տպագիր մամուլ և ռադիո: Հարցվողների միայն 2.5%-ն է նշել Ինտերնետը, որպես տեղեկատվական աղբյուր: Այսպիսով, հարցվողների մեծամասնությունը, որպես տեղեկատվության աղբյուրի, առաջնահերթությունը տալիս է հեռուստատեսությանը՝ համարելով այն տեղեկատվության ստացման հիմնական միջոց: Հարցվողների մի զգալի հատված նախընտրել են տպագիր մամուլը, որպես տեղեկատվության ստացման արդյունավետ միջոց: Տեղեկատվական այլ նախընտրած միջոցների միջոցների նկատմամբ պահանջարկը բաշխվել է ռադիոյի, հեռախոս/SMS-ի, Ինտերնետի միջև: Հարցվողների մոտ պարզաբանվել է նաև այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝ նախընտրած հաճախականությունը, առաջնահերթ շուկայի վերաբերյալ տեղեկատվությունը (սուպերմարկետ, մանրամեծածախ շուկաներ): Սպառողների առավելագույն վճարման ցանկությունը գնահատելու նպատակով հարցվողների մոտ պարզաբանվել է, թե ինչքան են պատրաստ վճարելու շաբաթական տեղեկատվության համար: 29%-ը նշել է մինչև 100ղ. միջակայքը, 23%-ը՝ 100-200ղ., 20%-ը՝ 300-400ղ. 12.5%-ը՝ 200-300ղ. միջակայքը, 12.5%-ը պատրաստ չէր վճարելու և 2.5%-ը՝ դժվարացել էր նշել կոնկրետ միջակայք:

Առեմախոսության երոտող՝ «33 գյուղատնտեսության ոլորտում գիտատեխնիկական տեղեկատվության ազդեցության արդյունավետության բարելավման ուղիները» գլխում նրծարծվել են գիտատեխնիկական համագործակցության հիմնահարցեր, ուսումնասիրվել է տեղեկատվական և խորհրդատվական համակարգերի ձևավորման միջազգային փորձը, ներկայացվել է 33 գյուղատնտեսության ոլորտում միասնական տեղեկատվական համակարգի ներդրման սկզբունքները և անհրաժեշտությունը:

Միջազգային համընդհանուր ինտեգրացման շրջանակներում, այսօր, ավելի քան երբևէ, բարձրանում է գիտատեխնիկական համագործակցության ընդլայնման անհրաժեշտությունը: Այն առավել նշանակալից է գյուղատնտեսության ոլորտի համար, քանզի համագործակցության արդյունքում նրտադրության կազմակերպման նոր ձևերի և մեթոդների, նոր տեխնիկայի ու տեխնոլոգիաների ներդրումը հնարավորություն կընձեռի բարձրացնել գյուղատնտեսական արտադրության արդյունավետությունը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս նաև, որ գիտատեխնիկական համագործակցությունն արդյունավետ է լինում միայն այն դեպքում, երբ այն խառնվում է համալիր ծրագրերի իրականացման վրա: Ծրագրեր, որոնցում բացահայտված են համագործակցության վերջնական և միջանկյալ նպատակները, ծրագրային միջոցառումների համալիր իրագործման փուլերը և կոնկրետ կառուցակարգերը: Համագործակցության մոտեցումները մշակելիս՝ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել ինտեգրման նպատակներին հասնելու արդյունավետ

ուղիների ընտրությանը՝ հաշվի առնելով հանրապետությունում առկա նախադրյալները, անցումային ժամանակաշրջանի առանձնահատկությունները, ինչպես նաև գիտատեխնիկական շուկայում հանրապետության հանդես գալու հնարավորությունները: Ընդհանրապես, գիտատեխնիկական առաջընթացը խարսխվում է ինտեգրման համակարգի վրա, որի բաղկացուցիչ մաս է հետազոտության և արտադրության փոխլրացումը:

Ատենախոսության այս հատվածում կարևորվել է հանրապետության ագրոպարենային ոլորտի զարգացումը և արդյունավետության բարձրացումը՝ խարսխված կենսունակ տեղեկատվական դաշտի վրա: Առանց տեղեկատվական ենթակառուցվածքների արդյունավետ գործառույթների անհնարին է դառնում երկրի տեղեկատվական և խորհրդատվական ներուժի լիարժեք օգտագործումը: Ինչպես ենթակառուցվածքների թերզարգացվածության պատճառով անհնար է առանձին համայնքների լիարժեք զարգացումը և ինտեգրումը այլ համայնքների հետ, այնպես էլ տեղեկատվական համակարգերի ոչ զարգացած ենթակառուցվածքները մեծապես խոչընդոտում են տեղեկատվական հոսքերի կենսունակությանը և հարաշարժությանը: Այս ենթատեքստում մեծապես կարևորում ենք գյուղատնտեսության ոլորտի գիտակրթական, խորհրդատվական և տեղեկատվական համակարգերի ֆունկցիոնալ կապը և շահառու կառույցների միջև փոխհամագործակցության ամրապնդումը:

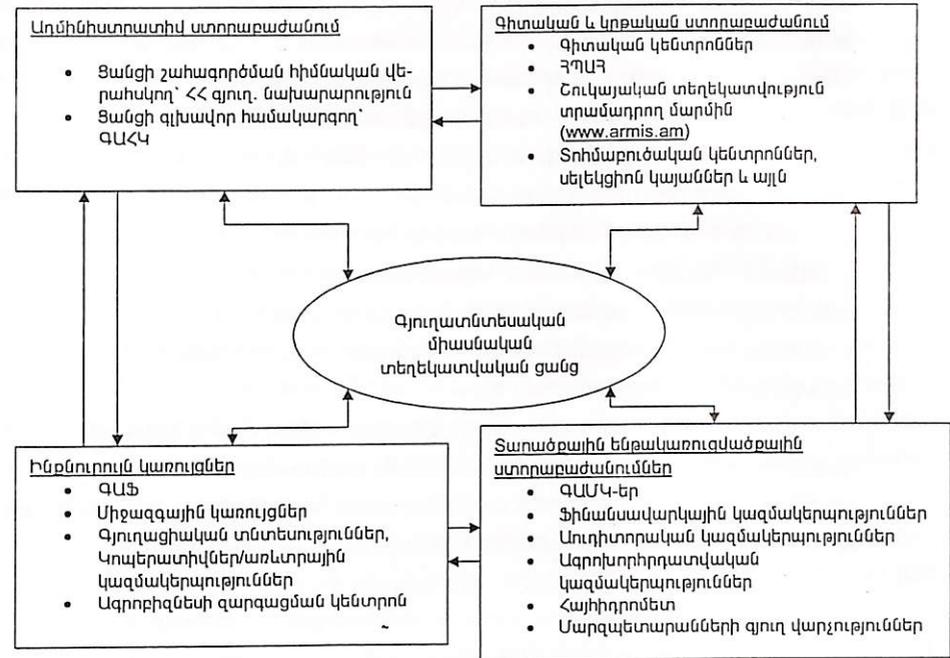
Ատենախոսությունում գյուղատնտեսությունում օգտագործվող տեղեկատվությունը մեր կողմից ստորաբաժանվել է ըստ հետևյալ բաղադրիչների.

- Գյուղատնտեսական տեղեկատվական համակարգեր
- Շուկայական տեղեկատվական համակարգեր
- Գյուղ մթերքների որակի ներկայացվող պահանջներին վերաբերող տեղեկատվական համակարգեր

Այս երեք բաղադրիչները հանդիսանում են տեղեկատվական միասնական ցանցի ֆունկցիոնալ ապահովման երաշխիքները:

Ցանցային համագործակցության արդյունավետությունը մեծապես կախված է ցանցում ներգրավված մասնակիցների թվով և փոխադարձ ծառայությունների պահանջարկով: Այդ պատճառով մեր կողմից ատենախոսության մեջ առաջարկվել է ցանցային համագործակցության միասնական համակարգ՝ հիմնված ՄԱԿ-ի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության կողմից նախագծված ցանցային մոդելների վրա:

Գործառույթների հստակ տարանջատման միջոցով այսպիսի գիտատեխնիկական տեղեկատվական ցանցն ի վիճակի է ապահովելու գյուղատնտեսության իրական զարգացում և առաջընթաց՝ փոխադարձ հաղորդակցման, համատեղ աշխատանքների, գիտատեխնիկական մշակումների, տվյալների հավաքման, մշակման, վերլուծման և այդ ամենը շատ արագ շահառուների հասցնելու միջոցով:

Գծապատկեր 3: ՀՀ գյուղատնտեսական միասնական տեղեկատվական ցանցի առաջարկ
 *Գծապատկերը կազմված է մեր կողմից հիմնված ՊԳԿ-ի VERCON ծրագրային ապահովման փաթեթի հիման վրա

Աշխատության մեջ առաջարկվում է ցանցում տեղադրել համայնքների մասին ամբողջական և հասանելի տեղեկատվություն՝ յուրաքանչյուր համայնքի վերաբերյալ SWOT վերլուծության տեսքով, որը հնարավորություն կտա ընդունելու ավելի հիմնավոր որոշումներ, ինչպես նաև կապահովի տարածքային կառավարման ավելի արդյունավետ մակարդակ: Անընդհատ թարմացվող և դինամիկ ցուցանիշների համակարգը արմատապես կվերափոխի վիճակագրական ծառայության համայնքային հատվածը, և այն կապահովի համայնքների վերաբերյալ ընդհանրացված տիպաբանություններով, որն էլ իր հերթին կնպաստի կարևորագույն խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ տեղեկատվության առկայությանը:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզաբանվել է տեղեկատվական գործունեության հնարավոր ազդեցությունը մշակաբույսերի միջին բերքատվության վրա՝ հիմնված Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի տեղեկատվական գործունեության վրա:

Հանրապետության գյուղատնտեսության զարգացման նպատակով ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունը 1998թ. սկսեց իրականացնել Համաշխարհային բանկի կողմից ֆինանսավորվող «Գյուղատնտեսական բարեփոխումների աջակցության ծրագիրը» (ԳՒԱԾ), որի հիմնական նպատակն էր բարձրացնել Հայաստանի գյուղատնտեսության ոլորտում աշխատանքի արտադրողականության մակարդակը՝ աջակցելով մասնավոր հատվածի տնտեսությունների վարմանը, ազդեցությունը և ուժեղացնելով գյուղատնտեսական հաստատություններն ու ծառայությունները: Այս ծրագրի ենթաբաղադրիչներից մեկն էր հանդիսանում հանրապետության բոլոր մարզերում Գյուղատնտեսության աջակցության մարզային կենտրոնների (ԳԱՄԿ) ստեղծումը, որը գյուղատնտեսության բնագավառում տնտեսավարող սուբյեկտներին է տրամադրում կառավարման, տեխնիկական խորհրդատվության, տեղեկատվության և շուկայավարման ծառայություններ:

Ատենախոսությունում ներկայացված են գյուղացիական տնտեսությունների տեղեկատվական կարիքները, որոնք այնուհետև համադրվել են ԳԱՄԿ-ի կողմից մատուցված ծառայությունների հետ և պարզաբանվել՝ արդյո՞ք ԳԱՄԿ-ի գործունեությունը նպաստել է արդյոք այդ պահանջարկի բավարարմանը:

2004թ. Արագածոտնի մարզում գյուղացիական տնտեսությունների կողմից խորհրդատվության պահանջարկն ուղիղ համեմատական է տնտեսությունների ներկա տնտեսական վիճակին և ճշտորեն բնութագրում է տնտեսավարման բնագավառում նրանց առջև ծառայած հիմնախնդիրներն ըստ առաջնահերթությունների: Այսպես, հարցման տվյալներով, գյուղացիական տնտեսությունների մեծամասնության համար խիստ կարևոր է խորհրդատվությունը մշակաբույսերի և անասունների հիվանդությունների վերացման՝ 28.5%, նոր սորտերի փորձարկման և ներդրման՝ 22.7% և գյուղատնտեսական ծառայությունների մատուցման բնագավառում՝ 14.7%: Իսկ խորհրդատվության այնպիսի կարևոր բնագավառներ, ինչպիսիք են զովագոլը, միջազգային շուկայի նորությունները, հաշվապահական և իրավաբանական օգնությունը, որոնց պահանջարկն ավելի շուտ բնորոշ է ապրանքային մեծ տնտեսություններին, արժանացել են հարցման ենթարկված տնտեսությունների ավելի քիչ ուշադրությանը:

Ատենախոսության մեջ վերլուծելով Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի գործունեությունը՝ փորձել ենք պարզել, թե այդ գործունեությունը ինչպիսի ազդեցություն է ունեցել մարզի արտադրական ներուժի ընդլայնման վրա:

Արագածոտնի Գյուղատնտեսության աջակցության մարզային կենտրոնը իր գործունեությունը սկսել է 1999թ. օգոստոսից՝ տասը տարվա ընթացքում իրականացնելով հետևյալ ծառայությունները՝ սեմինարներ, խորհրդատվություններ, փորձացուցադրական ծրագրեր, բիզնես ծրագրերի մշակումներ, մարքեթինգային միջնորդություն-

ներ, ռադիո/հեռուստատեսային հաղորդումներ, տպագրված հոդվածներ և տեղեկատվական թերթիկներ:

Ծառայությունների ազդեցության գնահատման համար ատենախոսության մեջ իրականացվել է բազմազորոն ռեգրեսիոն վերլուծություն, որը թույլ է տալիս տասը տարվա գործունեության դինամիկայի և հացահատիկի միջին բերքատվության միջև սահմանել հնարավոր կապ՝ գնահատելով յուրաքանչյուր մատուցված ծառայության ազդեցությունը: Մոդելում ընտրված կախյալ և անկախ փոփոխականների ընտրությունը կատարվել է նկատի ունենալով ցուցանիշների ամբողջականությունը, ինչպես նաև մեր գնահատականը ներգործության հնարավորինս ուղղակի ազդեցության վերաբերյալ: Ի՞նչ խոսք, թերի կլիներ այն պատկերացումը, թե մշակաբույսերի բերքատվության փոփոխությունները պայմանավորված են զուտ տեղեկատվական գործոններով՝ թերագնահատելով բազմաթիվ գործոններ, ինչպիսիք են եղանակը, պարարտանյութերը, գինը և այլն: Սակայն, նպատակ ունենալով հետազոտել զուտ տեղեկատվության ներգործության չափը, մեր կողմից ներառվել են միայն այն փոփոխականները, որոնք ունեցել են տեղեկատվական ուղղվածությունը:

Մոդելի աղեկավատությունը գնահատելիս՝ բոլոր անկախ փոփոխականները միասին ունեն վիճակագրորեն նշանակալի արդյունք կախյալ փոփոխականի վրա 0.05 նշանակալիության մակարդակում:

Աղյուսակ 1.

1999-2008թթ ՀՀ Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի կողմից մատուցված ծառայությունների միջինը, միջին քառակուսային շեղումը, նվազագույն և առավելագույն ցուցանիշները

Փոփոխական	Միջին	Միջին քառակուսային շեղում	Նվազագույն	Առավելագույն
Սեմինար ընդհանուր	984	1266.77	23	3643
Խորհրդատվություն բեմաներ	244.8	238.91	18	616
Հողվածներ ընդհանուր	36.3	12.92	15	58
Հեռուստա/ռադիո ծրագիր ընդհանուր	5.8	3.65	0	12
Բիզնես ծրագիր ընդհանուր	29.9	25.29	0	75
Փորձեր ընդհանուր	24	17.59	0	47
Տեղ. թերթիկ ընդհանուր	38.4	11.20	19	55
Մարքեթինգային միջնորդություն ընդհանուր	290	423.93	9	1200

*Հաշվարկները կատարվել են Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի տասը տարվա հաշվետվությունների հետազոտության հիման վրա

Աղյուսակ 2.

1999-2008թթ ՉՅ Արագածոտնի մարզի հիմնական մշակաբույսերի բերքատվության միջինը, միջին քառակուսային շեղումը, նվազագույն և առավելագույն ցուցանիշները

Փոփոխական	Միջին	Միջին քառակուսային շեղում	Նվազագույն	Առավելագույն
Չացահատիկ	16.73	5.63	8.5	25.5
Բանջարաբոստանային	199.96	49.71	133.9	291.8
Կարտոֆիլ	172.41	39.58	103.8	215.6
Պտուղ	90.83	37.32	46.5	152
Խաղող	37.42	17.04	9.5	58

*Չափարկները կատարվել են Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի տասը տարվա հաշվետվությունների, ԱՎԾ-ի ՉՅ մարզերը թվերով, 1998-2008թթ. տվյալների հետազոտության հիման վրա

Ատենախոսության մեջ մյուս մշակաբույսերի մոտ մոդելների նշանակալիությունը բավականին ցածր է, ուստի, ներկայացնում ենք միայն հացահատիկի միջին բերքատվության կախվածությունը տեղեկատվական գործունեությունից.

$$Y_{\text{հացահատիկ}} = 16.580 - 0.003X_1(\text{սեմ}) + 0.002X_2(\text{խորհր}) - 0.351X_3(\text{հողված}) + 0.839X_4(\text{աղիո/հեռ}) + 0.031X_5(\text{բիզ.ծրագ}) + 0.420X_6(\text{փորձ.}) - 0.157X_7(\text{տեղ.թերթ}) + 0.019X_8(\text{մարքեթինգ})$$

Եթե մեր բոլոր փոփոխականները հավասար լինեին գրոյի, ապա համաձայն մեր մոդելի՝ հացահատիկի միջին բերքատվությունը կկազմեր 16.580 գ/հա:

Սեմինարի հետ կապված մեր սպասումները չեն արդարացվել, քանի որ գործակցի նշանը բացասական է: Ըստ ստացված արդյունքների՝ սեմինարները չեն ունեցել դրական ազդեցություն հացահատիկի միջին բերքատվության բարձրացման վրա: Սա կարող է բացատրված լինել սեմինարների ընթացքում արտադրության արդյունավետությանը ոչ ուղղակիորեն վերաբերվող թեմաների քննարկումով կամ սեմինարների մասնակիցների անուշադրությամբ:

Խորհրդատվության ռեզրեսիայի գործակիցը հավասար է 0.002-ի, որը նշանակում է յուրաքանչյուր հավելյալ խորհրդատվական թեմա ավելացրել է հացահատիկի միջին բերքատվությունը 0.002գ/հա-ով՝ հաստատուն պահելով բոլոր մնացած փոփոխականները:

Մեր գնահատմամբ հեռուստա/ռադիո թեմատիկ հաղորդումները ունեն ազդեցություն արտադրության արդյունավետության վրա, սակայն արդյունքները զերազանցեցին մեր սպասումները: Ռադիո/հեռուստատեսային գործակիցը համաձայն մեր վերլուծության հավասար է 0.839, որը վիճակագրորեն նշանակալի է ($|t|=26.33 > 1.96$): Այսինքն, հեռուստա/ռադիո յուրաքանչյուր հաղորդում նպաստում է հացահատիկի

միջին բերքատվության 0.839 գ/հա հավելաճին: Կարող ենք արձանագրել, որ գյուղացիական տնտեսությունների մոտ կա բավական վստահություն հեռուստա/ռադիո հաղորդումների նկատմամբ, որոնք նվիրված են արտադրության գործընթացների բարելավմանը:

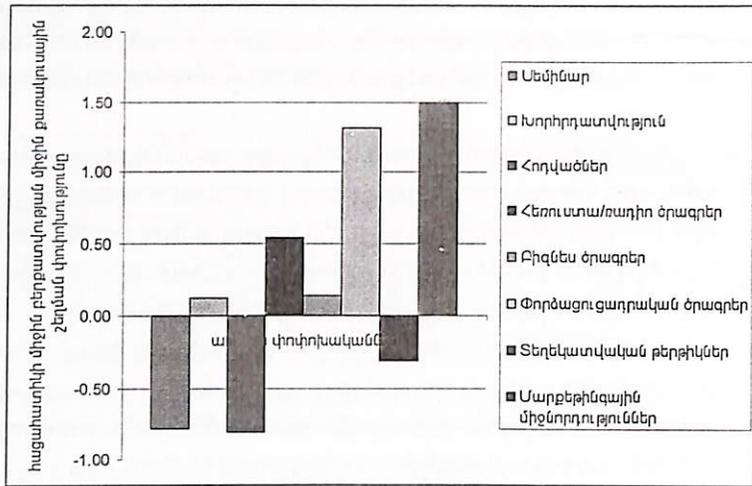
Բիզնես ծրագրերի ներառումը մեր կողմից, որպես տեղեկատվական գործունեություն, որը միտված է առկա պահանջարկին համապատասխանեցնելու արտադրական գործընթացները արդարացրեց մեր սպասելիքները: Բիզնես ծրագրերի գործակիցը հավասար է 0.031, որը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր բիզնես ծրագիր ավելացնում է հացահատիկի միջին բերքատվությունը 0.031 գ/հա-ով:

Բավականին մեծ ազդեցություն ունի Արագածոտնի մարզի փորձացուցադրական գործունեությունը՝ գրանցելով լուրջ արդյունավետություն: Եվ իրոք, մեր կողմից հետազոտված մոդելում փորձացուցադրական ծրագրերի գործակիցը կազմում է 0.42, որն ունի իրական ազդեցություն հացահատիկի միջին բերքատվության վրա: Այսինքն, յուրաքանչյուր ծրագիր ավելացնում է հացահատիկի միջին բերքատվությունը 0.42 գ/հա-ով

Չամաձայն մեր վերլուծության՝ տեղեկատվական թերթիկները արձանագրել են հակադարձ կախվածություն բերքատվության հետ: Տեղեկատվական թերթիկներ փոփոխականի գործակիցը -0.157 է, որը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր թեմա զուգորդվում է միջին բերքատվության 0.157 գ/հա նվազմամբ: Սա խոսում է տեղեկատվական թերթիկների, որպես տեղեկատվության ոչ արդյունավետ միջոց հանդիսանալու մասին:

Եվ վերջապես, մեր տեղեկատվական փոփոխականներից վերջինը, դա մարքեթինգային գործունեություն փոփոխականն է, ստուգենք դրա նշանակալիությունը և ազդեցության մակարդակը: Մարքեթինգային գործունեության փոփոխականի գործակիցը հավասար է 0.019, որն էլ նշանակում է՝ յուրաքանչյուր միջնորդություն ավելացնում է հացահատիկի միջին բերքատվությունը 0.019գ/հա-ով: Մարքեթինգային միջնորդության կարևորությունը հաստատվեց: Այն միտված է պահանջարկի գործունեների բարելավման շնորհիվ նպաստել առաջարկի ավելացմանը:

Քանի որ մեր անկախ փոփոխականների չափման միավորները տարբեր են, ապա դժվար է համեմատել տարբեր չափման միավոր ունեցող փոփոխականները և հայտնաբերել նրանցից ամենա ազդեցություն ունեցողին: Չամեմատելու համար մենք մախ և առաջ պետք է սահմանենք միևնույն չափման միավոր բոլորի համար, և այնուհետև համեմատենք փոփոխականները: Փոփոխականների համար միևնույն չափման միավոր գտնելու համար մենք կօգտվենք միջին քառակուսային շեղումներից:

Գծապատկեր 4: Ամենամեծ իրական ազդեցության մակարդակ գրանցած փոփոխականները

*Գծապատկերը կազմված է մեր կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների հիման վրա

Այսպիսով, հետազոտության արդյունքները կարելի է համարել բավարար, քանի որ հիմնական արդյունքները գիտականորեն ճիշտ են, մասնավորապես հացահատիկի բերքատվության արդյունքները: Չնայած ստացված գիտականորեն ճիշտ արդյունքների՝ այս ուղղությամբ հետագա աշխատանքների իրականացման անհրաժեշտություն կա, որպեսզի մյուս մշակաբույսերի մոտ նույնպես ստացվեն վիճակագրորեն նշանակալի արդյունքներ: Այս արդյունքների վիճակագրորեն նշանակալիությանը խոչընդոտող գործոններ կարող են հանդիսանալ տվյալների քիչ քանակությունը, տվյալների շեղումները, տեղեկատվության մատուցման համապատասխան որակային ստուգման չափանիշի բացակայությունը, տեղեկատվական գործունեության գնահատման անկախ փորձագետների կողմից գործունեության հաշվառումը և այլն: Հետագայում այս թերությունների շտկումը հնարավորություն կտա ավելի հիմնավոր ստուգել տեղեկատվության ազդեցության մակարդակը բերքատվության և արդյունավետության վրա:

ԵԱՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կատարված հետազոտությունները հնարավորություն տվեցին տեղեկատվական հիմնասխեմների ուսումնասիրման արդյունքում մշակել գիտատեխնիկական տեղեկատվության հասանելիության բարելավման համակարգ՝ ուղղված տեղեկատ-

վախորհրդատվական ծառայություններ մատուցող կառույցների տեղեկատվական պահանջների բավարարմանը, գյուղացիական տնտեսություններին տրամադրվող տեղեկատվության արդյունավետության բարձրացմանը:

Ուսումնասիրելով ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում առկա գիտատեխնիկական տեղեկատվական հիմնահարցերը՝ կատարվել են հետևյալ եզրահանգումները.

- գյուղատնտեսության խորհրդատվական ոլորտի հետագա զարգացման համար անհրաժեշտ է տարանջատել այն խորհրդատվական ծառայությունների շրջանակը, որը իրականացվում է պետության և մասնավոր հատվածի կողմից: Կամաց-կամաց պետական խորհրդատվական ծառայությունների շրջանակը պետք է ներգրավի միմիայն այն ոլորտները, որոնք պահանջում են առավելագույն անկողմնակալություն և չեն խոստանում մեծ շահույթներ՝ ներառելով բնապահպանական, սելեկցիոն, սոցիալական, պաշտպանողական գործառույթներ: Արտադրական արդյունավետության, կառավարման և կազմակերպչական հարցերով հիմնական խորհրդատվական ծառայությունները պետք է մատուցվեն մասնավոր խորհրդատվական կազմակերպությունների կողմից,
- գիտահետազոտական կազմակերպությունները պետք է արդյունավետ համագործակցեն խորհրդատվական կազմակերպությունների հետ, բարձրացնեն խորհրդատուների մասնագիտական որակավորումը, տրամադրեն պահանջարկ վայելող գիտական հենք, որն անհրաժեշտ է գիտականորեն հիմնավորված խորհրդատվության համար,
- նորամուծությունների ներդրմանը և նորամուծական գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը կնպաստեն գիտահետազոտական կառույցների, մարքեթինգային ընկերությունների և գյուղացիական տնտեսությունների սերտ համագործակցությունը: Այս երեք մասնակիցների պայմանագրային համագործակցությունը, տեղեկատվության արդյունավետ փոխանակումն ու գործունեության փոխլըրացումը կնպաստի գիտականորեն հիմնավորված արտադրանքին, որը բավարարում է շուկայի պահանջները:
- գիտատեխնիկական տեղեկատվական հոսքերի արդյունավետությանը կնպաստեն գյուղատնտեսական խորհրդատվական կոպերատիվների ներդրումը, որոնք կապահովեն շահառուներին տեղեկատվական ծառայություններով, և կխթանեն համագործակցությունը: Հիմնվելով կոպերատիվի դասական օրենքների վրա՝ խորհրդատվական և տեղեկատվական կոպերատիվների ներդրման արդյունքում արդյունավետ հաղորդակցումը և անդամներին տրամադրվող խորհրդատվությունը կօգնեն իրականացնելու գիտելիքահենք արտադրություն և մարքեթինգ,

- 21-րդ դարում անհամեմատ հեշտացել են տեղեկատվության փոխանցման և ստացման գործընթացները: Այդ համատեքստում կարևորում ենք գյուղատնտեսական տեղեկատվական ցանցի հիմնումը, որը հնարավորություն կտա գյուղատնտեսության ոլորտում ներգրավված շահառու կառույցներին արագորեն փոխանակվելու տեղեկատվությամբ: Ինտեգրվելով ցանցին՝ կառույցներն ու անհատները շատ արագ կստանան իրենց հետաքրքրող արտադրական, գիտական, շուկայական և այլ բնույթի տեղեկատվությունը շատ կարճ ժամկետներում, որն էլ, անկասկած, կնպաստի նրանց գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը,
- տեղեկատվական միասնական ցանցի շնորհիվ հնարավոր է լուծել նաև գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման հիմնախնդիրներ՝ տեղադրելով այս կամ այն ապրանքի առաջարկի կամ պահանջարկի մասին տեղեկատվությունը ցանցում: Ապրանքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը շատ արագ հասու կլինի թե ԳԱՄԿ-երին, և թե այլ կազմակերպություններին,
- բացի տարաբնույթ տեղեկատվության փոխանցումից, գյուղատնտեսական միասնական ցանցում հնարավոր է տեղադրել յուրաքանչյուր համայնքի մասին մանրամասն տեղեկատվություն (SWOT վերլուծություն): Այն հնարավորություն կընձեռնի ոչ միայն արագորեն բարձրացնելու այս կամ այն համայնքի հիմնախնդիրները, այլև հնարավորություն կընձեռնի արտասահմանյան և տեղական ներդրողներին հասու լինելու յուրաքանչյուր համայնքի ուժեղ կողմերին, զարգացման հայեցակարգերին, ներդրումային գրավչությամբ: Տեղեկատվական քարտեզագրման շնորհիվ ցանցում կարելի է իրականացնել յուրաքանչյուր մարզի վերաբերյալ ազդունմիական դասակարգում՝ տրամադրելով տեղեկատվություն հիմնական և հեռանկարային մշակաբույսերի վերաբերյալ,
- ցանցերի միջոցով վիդեոկոնֆերանսների ապահովմամբ հնարավորություն կընձեռնի ակտիվորեն մասնակցելու արտերկրների հետ համատեղ գիտական նախագծերի և ծրագրերի կազմմանը և իրականացմանը՝ խըթանելով նաև գիտական աշխատողների, կառավարիչների, խորհրդատուների, ֆերմերների վերապատրաստման ծրագրերի արդյունավետությունը,
- որպես գյուղատնտեսական խորհրդատվական հիմնական մարմին՝ ԳԱՄԿ-երի ստեղծումը 1998թ. հանդիսանում էր օբյեկտիվ անհրաժեշտություն: Արագածոտնի ԳԱՄԿ-ի տասը տարվա գործունեության ազդեցությունը մշակաբույսերի միջին բերքատվության վրա հետազոտելիս՝ գործունեության որոշ տեսակներ ունեցել են էական ազդեցություն հացահատիկի բերքատվության վրա: Սեմինարների, տեղեկատվական թերթիկների, հոդվածների տպագրման ծառայությունները ունեն բարելավման անհրաժեշտություն: Կառուցվածքային լուրջ փոփոխություններ են ան-

հրաժեշտ այս տեղեկատվական ծառայությունների արդյունավետության բարձրացման համար,

- 2010 թվականից դադարելու է Համաշխարհային բանկի կողմից ԳԱՄԿ-երին տրամադրվող ֆինանսական աջակցությունը: ԳԱՄԿ-երի ինքնաֆինանսավորման խնդիրը մեծապես պայմանավորված է խոշոր տնտեսությունների սակավությամբ և առայժմ ԳԱՄԿ-երը կարողանում են ապահովել իրենց բյուջեի տասը տոկոսը միայն: Պետության ֆինանսական օժանդակությունը հնարավորություն կտա ապահովելու ԳԱՄԿ-երի գործունեության շարունակականությունը և գյուղատնտեսության ոլորտի խորհրդատվական համակարգի կայուն զարգացումը:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Վարդանյան Ն. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ընձեռնած հնարավորությունները՝ որպես գյուղատնտեսական կազմակերպությունների գիտական տեղեկատվության բարձրացման միջոց: // «Հայաստան. Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» ամսագիր, N 3, 2008 - էջ 98-100
2. Վարդանյան Ն. Տեղեկատվական համակարգերի կիրառման հնարավորություններն ի նպաստ պարենային ամապահովության հիմնախնդիրների լուծման: // «Ազրոգիտություն» ամսագիր, N 9-10, 2008. - էջ 471-475
3. Վարդանյան Ն., Խաչատրյան Գ. Վարկային գործառույթները ազրոգիզեստում և տեղեկատվական գործընթացի բարելավման հրատապությունը: // «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և կառավարում» ամսագիր, N 3-4, 2009. - էջ 150-157
4. Վարդանյան Ն., Գրիգորյան Ն. Գիտատեխնիկական տեղեկատվության դերը գյուղատնտեսական արտադրության արդյունավետության բարձրացման գործում: // «Ազրոգիտություն» ամսագիր, N 5-6, 2009. - էջ 272-276

ВАРДАНЯН НАРЕК СУРЕНОВИЧ

“Роль научно-технической информации в деле повышения эффективности сельскохозяйственного производства”

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности: 08.00.02 - “Экономика и управление хозяйством, его отраслями”.

Защита диссертации состоится 18 декабря 2009 года в 16.00 часов на заседании Специализированного Совета 002 ВАК РА, действующего в Государственном Аграрном Университете Армении, по адресу: 0009, г. Ереван, ул. Теряна, 74.

РЕЗЮМЕ

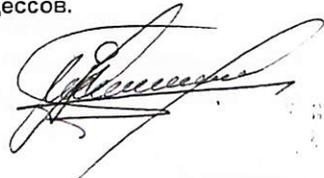
Работа посвящена исследованию проблем повышения роли и значения научно-технической информации в сельскохозяйственном производстве, в частности вопросам доступности информации, внедрения новейших разработок, повышения эффективности информационного сотрудничества.

Основная научная новизна исследования заключается в следующем:

- обоснована необходимость разработки нового организационного формата сотрудничества в сельскохозяйственной отрасли, основанного на принципе трехстороннего сотрудничества. Интеграция производства сельхозпродукции, маркетинга и научно-исследовательских работ будет способствовать организации научно обоснованного производства, отвечающего требованиям рынка;
- на основе диагностического исследования информационных проблем выявлены наиболее значимые и необходимые для основных структур сельского хозяйства и крестьянских хозяйств виды информации;
- определена степень влияния предоставляемых Центром содействия сельскому хозяйству Арагацотна информационных услуг на урожайность возделываемых в марзе основных культур, сделаны соответствующие предложения, направленные на повышение эффективности производства;
- разработана сетевая модель информационного сотрудничества, которая будет способствовать доступности научно-технической информации.

Разработанные предложения направлены на оптимизацию возможностей воздействия научно-технической информации на эффективность производства, формирование действенной общенациональной информационной и консультационной системы, способной оперативно реагировать на разнообразные информационные запросы крестьянских хозяйств.

Динамичный информационный банк данных о сельскохозяйственной продукции, обеспечение дополнительных возможностей сотрудничества, целевые консультационные услуги будут способствовать оптимизации производственных и маркетинговых процессов.

05.02.2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1780771

